

the challenges of Arabic lessons from the perspective of secondary school teachers

(Case study: Sabzevar city)

Sobhan Kavosi¹ Fahima Seliminejad²

Abstract

The aim of the current research is to analyze the lived experiences of teachers of the challenges of Arabic lessons at the secondary level. This research is a part of qualitative research and Husserl's descriptive phenomenology. The participants in this research are secondary school teachers working in Sabzevar in the academic year 1402-1401 and the research tool is a semi-structured interview. To select the subjects, a targeted approach and theoretical saturation criterion were used, and finally fifteen managers were included in the group of participants. Data analysis was done using thematic analysis method. After extracting and categorizing the subject, the dimensions include the turning of Arabic lessons into religious education, lack of creativity and competence of teachers, one-dimensional reading of central rules, challenges of the Arabic curriculum, lack of audio-visual tools, lack of evaluation with book goals and lack of updating and It was the transmission of experiences. Data validity was determined by using verifiability techniques through researchers' self-review and reliability by carefully directing the flow of information collection and aligning related research. According to the results, the need to accept the necessity of redesigning and revising the Arabic lesson in order to eliminate the weaknesses and problems related to it; It is undeniable Teachers should bring students closer to the ultimate goal of understanding and understanding texts and conversations by strengthening the learning motivation in students and using active teaching methods.

Key words: challenges, Arabic, teachers, secondary level, Sabzevar

¹ Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Bojnord, Iran

² Master's student of Arabic language and literature, Kosar University of Bojnord, Bojnord, Iran

تحديات درس اللغة العربية من وجهة نظر معلمي المرحلة الثانوية

(دراسة حالة: مدينة سبزوار)

يهدف البحث الحالي إلى تحليل التجارب الحياتية لمعلمي دروس اللغة العربية في المرحلة الثانوية. يعد هذا البحث جزءاً من البحث النوعي والظواهر الوصفية لهوسرل. المشاركون في هذا البحث هم معلمي المدارس الثانوية العاملين في سبزوار للعام الدراسي ١٤٠٢-١٤٠١ وأداة البحث هي المقابلة شبه المنظمة. لاختيار المواضيع، تم استخدام نهج مستهدف ومعياري التشعب النظري، وأخيراً تم تضمين خمسة عشر مديراً في مجموعة المشاركين. تم تحليل البيانات باستخدام طريقة التحليل الموضوعي. وبعد استخلاص الموضوع وتصنيفه، شملت الأبعاد تحول دروس اللغة العربية إلى تعليم ديني، ونقص الإبداع وكفاءة المعلمين، والقراءة الأحادية البعد للقواعد المركزية، وتحديات المنهج العربي، ونقص الأدوات السمعية والبصرية، ونقص المعرفة. التقييم مع أهداف الكتاب وعدم تحديثه وكان نقل الخبرات. تمّ تحديد صحة البيانات باستخدام تقنيات التحقق من خلال المراجعة الذاتية للباحثين وموثوقيتهم من خلال توجيه تدفق جمع المعلومات بعناية ومواءمة البحوث ذات الصلة. وفي ضوء النتائج، ظهرت ضرورة تقبل ضرورة إعادة تصميم درس اللغة العربية ومراجعتها من أجل إزالة نقاط الضعف والمشكلات المتعلقة به؛ لا يمكن إنكاره ويجب على المعلمين تقريب الطلاب من الهدف النهائي المتمثل في فهم وفهم النصوص والمحادثات من خلال تعزيز دافع التعلم لدى الطلاب واستخدام أساليب التدريس النشطة.

الكلمات المفتاحية: التحديات، اللغة العربية، معلمو المرحلة الثانوية، سبزوار

چالش‌های درس عربی از منظر معلمان مقطع متوسطه

(مطالعه موردی: شهرستان سبزوار)

سبحان کاوسی^۳، فهیمه سلیمی نژاد^۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر واکاوی تجارب زیسته معلمان از چالش‌های درس عربی مقطع متوسطه است. این پژوهش جزء پژوهش‌های کیفی و از نوع پدیدارشناسی توصیفی هوسرل است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش معلمان متوسطه شاغل سبزوار در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ هستند و ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. برای انتخاب آزمودنی‌ها از رویکرد هدفمند ملاکی و معیار اشباع نظری استفاده شده است و نهایتاً پانزده مدیر در گروه مشارکت‌کنندگان قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون صورت گرفته است. پس از استخراج و دسته‌بندی موضوعی، ابعاد شامل چرخش درس عربی به آموزش دینی، عدم خلاقیت و صلاحیت معلمان، خوانش تک ساحتی قواعد محوری، چالش‌های برنامه درسی عربی، کاستی ابزارهای دیداری- شنیداری، عدم سنخیت ارزشیابی با اهداف کتاب و عدم به‌روزرسانی و انتقال تجربیات است. اعتبار داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های تأییدپذیری از طریق خودبازبینی پژوهش‌گران و اعتمادپذیری با هدایت دقیق جریان جمع‌آوری اطلاعات و هم‌سوسازی پژوهش‌های مرتبط تعیین می‌شود. با توجه به نتایج حاصله، ضرورت پذیرش ضرورت بازطراحی و بازبینی درس عربی به‌منظور حذف نقاط ضعف و مشکلات مربوط به آن؛ امری انکارناپذیر است و معلمان بایستی با تقویت انگیزه‌های یادگیری در دانش‌آموزان و با استفاده از روش‌های فعال تدریس دانش‌آموزان را به هدف غایی یعنی درک و فهم متون و مکالمه نزدیک‌تر نمایند.

کلمات کلیدی: چالش‌ها، عربی، معلمان، مقطع متوسطه، سبزوار

s.kavosi@kub.ac.ir استادیار گروه زبان و ادبیات عرب، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران (نویسنده مسئول)^۳

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب، دانشگاه کوثر بجنورد^۴

۱- مقدمه

یادگیری تغییراتی است که در ساخت ذهنی فرد ایجاد می‌شود و در حال حاضر قابل اندازه‌گیری نیست. مقداری از تغییرات حاصل از یادگیری ممکن است به علت مساعد بودن شرایط به رفتار بالفعل تبدیل شود ولی همیشه نباید انتظار داشت که آثار یادگیری بلافاصله در رفتار بالفعل یادگیرنده پدیدار شود. گاهی اوقات بدون این‌که در رفتار بالفعل فرد تغییری حاصل شود؛ یادگیری به وقوع می‌پیوندد. اهمیت زبان عربی به جایی رسیده است که در بخشی از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تدریس زبان عربی در مدارس از دوره ابتدایی به بعد به یکی از بایدها تبدیل شده است این اهمیت‌ها و ضرورت‌ها ما را ملزم می‌کند که موانع و چالش‌های پیش رو در آموزش زبان عربی را برطرف سازیم.

پژوهش حاضر درصدد بررسی نقد چالش‌های یادگیری درس عربی از منظر معلمان مقطع متوسطه (مطالعه موردی: شهرستان سبزوار) است؛ لذا در هدفی کلی و عام در نظر دارد برای بهبود طولانی‌مدت آموزش زبان عربی علاوه بر ذکر این نکته که وظایف فراوانی بر دوش دست‌اندرکاران آموزش این زبان هست، راهکارهایی را ارائه دهد، به همین دلیل ابتدا بایستی به یک دسته آمارگیری دقیق و موشکافانه پرداخت تا اطلاعاتی موثق و قابل استناد در مورد برنامه‌های موجود، نسبت تعداد دانش‌آموزان علاقه‌مند به کل دانش‌آموزان دلایل علاقه‌مندی و نیز برعکس دلایل عدم علاقه و سایر داده‌های مؤثر در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مؤثر و کارآمد به دست آید. سپس به ایجاد یا کمک به ایجاد یک مرکز آموزش زبان عربی یا ارتقای آموزش در مراکز موجود اقدام کرد و یا حداقل در راستای کاهش چالش‌های آموزشی گام برداشت به‌عنوان مثال می‌توان با فراهم نمودن سفرهای دیجیتالی به اماکن جذاب سرزمین‌های عربی آموزش دیداری تفهیم متون، فرهنگی اتاق‌های گفتگویی که در راستای آموزش شنیداری مهیا شده‌اند دانش‌آموزان را علاقه‌مند کرد.

۱-۱. بیان مسئله

بسیاری براین باور هستند که دانش‌آموزان از سال‌ها آموزش و فراگیری درس زبان عربی در مدرسه ثمره‌ای به دست نمی‌آورند (دوست علی، ۱۳۹۹). ضعف نیروی انسانی در آموزش زبان عربی، امکانات شرایط، ابزارها فضا و محتوای نامناسب و همین‌طور پیاده کردن شیوه‌های نادرست آموزش آن در کلاس موجب شده نتایج مورد انتظار و مطلوب از آموزش در مدارس درس به دست نیاید (شفاهی و همکاران، ۱۴۰۱). اگرچه در سال‌های اخیر تغییراتی در محتوای کتاب‌های درسی عربی به وجود آمده است اما این تغییرات در حد مطلوب نیست. همچنین زمان تدریس درس عربی در مدارس ما پاسخگوی نیازهای یادگیرندگان (دانش‌آموزان نیست، ضمن آنکه شیوه و روش تدریس عربی هم در نظام آموزشی ما باید مورد بازنگری قرار گیرد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۴). کودک برای آموختن هر زبانی ابتدا باید واژه‌ها و جمله‌ها را بشنود، سپس صحبت کند و پس از ورود به مدرسه حروف الفبا را بیاموزد و در نهایت نوشتن را و این در حالی است که بسیاری از معلمان عربی از روش‌های صحیح آموزش به دانش‌آموزان ناآگاه هستند، به این معنی که آن‌ها در اولین جلسه، درس الفبا را آموزش می‌دهند، یعنی دقیقاً برعکس کنند. به این نحو که به ترتیب نوشتن، خواندن، گفتن و شنیدن را می‌آموزند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۳). بنابراین نمی‌توان آموختن و به‌کارگیری زبان عربی را از سوی دانش‌آموزان انتظار داشت. همچنین تمامی مدارس ما فاقد آزمایشگاه زبان هستند، درحالی‌که وجود آن از اهمیت بالایی برخوردار است. برخوردها و تماس‌های اندکی که دانش‌آموزان با توریست‌های خارجی دارند و معلمان و دانش‌آموزان کمتر به کشورهای عربی سفر می‌کنند و همین‌طور احساس عدم نیاز به رسانه‌های عربی زبان، موجب شده که دانش‌آموزان برای آموختن زبان عربی از این ابزار مهم یادگیری استفاده نکنند (سعیدی و همکاران، ۱۳۹۹). بنابراین باید آموزش و پرورش احساس نیاز را در دانش‌آموز ایجاد کند. وجود آزمون و کنکور سراسری

موجب شده است بخش‌هایی از آموزش زبان عربی به‌طور مثال، قواعد برجسته‌تر شود درحالی‌که باید آموختن واژه‌ها و کاربرد آن در جمله برای گفتن و شنیدن نیز مهم تلقی شود. اما این مسئله عملاً در آموزش و پرورش به‌ندرت اتفاق می‌افتد (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱). در مدرسه دانش‌آموزان برای کسب نمره عربی می‌خوانند و تلاش می‌کنند به هر نحو ممکن نمره لازم را به دست آورند. بنابراین انگیزه‌ای برای یادگیری آن ندارند. همین امر موجب می‌شود دانش‌آموزان با نمره‌ها و سطوح متفاوت و حتی گاهی ناموفق به مقاطع بالاتر وارد شوند. ضمن آنکه شیوه‌های یاددهی و یادگیری و همین‌طور موادی که تدریس می‌شود؛ بر پایه علایق و نیاز بچه‌ها شکل نمی‌گیرد. باید به‌طور دائم انگیزه‌های یادگیری و ارزش نتایج ناشی از آن و شیوه‌های یادگیری مورد بازنگری قرار گیرد و تصحیح شود ضمن آنکه ابزارها و وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی نیز باید مهیا شود (پاوان پوری و همکاران، ۱۴۰۰). البته باید به نیاز خواست و نظر یادگیرنده درباره مدرس و شیوه تدریس آن بهای زیادی داده شود. اهمیت شرایط و فضای یادگیری نیز کمتر از یاد دهنده و مواد یادگیری نیست. علاوه بر این‌ها آموزش زبان عربی همواره نیازمند نوآوری و تحول در همه ابعاد آن است. بنابراین ضرورت دارد تا چالش‌های کنونی درس عربی مورد واکاوی قرار گیرد. اهمیت زبان عربی در ایران فارغ از اینکه این زبان به دلیل ریشه‌های که در مذهب و دین و تاریخ و علم و دانش ما دارد، از مهم‌ترین زبان‌های خارجه در ایران محسوب می‌شود. همچنین زبان عربی پیشینه‌ای کهن در ادبیات نوشتاری ایران دارد. ناگزیر برای فهم عمیق‌تر ادبیات و فرهنگ و علم و دانش و تاریخ و فلسفه در جامعه‌ی خود که اغلب مهم‌ترین منابع درجه اول آن‌ها توسط بزرگان ما به عربی نوشته شده‌اند (پاوان پور و همکاران، ۱۴۰۱). ملزم به آموزش زبان عربی هستیم. اهمیت زبان عربی به‌جایی رسیده است که در بخشی از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تدریس زبان عربی در مدارس از دوره ابتدایی به بعد به یکی از بایدها تبدیل شده است این اهمیت‌ها و ضرورت‌ها ما را ملزم می‌کند که موانع و چالش‌های پیش رو در آموزش زبان عربی را برطرف سازیم.

۱-۲. سوالات پژوهش

الف- مهم‌ترین چالش‌های آموزش زبان عربی در مدارس ایران از منظر معلمان عربی سبزواری چیست؟

ب- چگونه می‌توان چالش‌های کشف شده در خصوص فرایند یاددهی یادگیری درس عربی را برطرف نمود؟

۱-۳. روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف از جمله پژوهش‌های کاربردی است؛ پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و روش پژوهش پدیدارشناسی از نوع توصیفی انجام شد. پدیدارشناسی روشی برای تحلیل توصیفی و درک افراد از پدیده‌هایی است که افراد در راستای زندگی شخصی و یا حرفه‌ای خود تجربه کرده‌اند. پدیدارشناسی یک شیوه پژوهش تجربی است که به مطالعه درک و فهم افراد از دنیای اطرافشان می‌پردازد. در این پژوهش قلمرو مکانی آموزش و پرورش شهر سبزواری و تمام معلمان است که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ ابلاغ رسمی درس عربی مقطع متوسطه را دارا بودند؛ می‌باشند.

۱-۴. پیشینه پژوهش

یعقوبی و عبدی (۱۴۰۱) در مقاله پژوهشی با عنوان چالش‌های آموزش زبان عربی در مدارس ایران بیان داشتند که یادگیری زبان همواره برای دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی با چالش همراه بوده تا جایی که فارغ‌التحصیلان ما با اتکا به آنچه در مدارس آموخته‌اند اکثراً نمی‌توانند یک جمله انگلیسی یا عربی صحبت کنند، پژوهش حاضر سعی بر آن دارد که با روش تحلیل محتوا چالش‌های آموزش زبان عربی در مدارس ایران را مورد واکاوی قرار دهد.

کاوسی و نوبهار (۱۴۰۱) مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل مؤثر در کیفیت آموزش مجازی رشته زبان و ادبیات عربی در عرصه

ردیف	سابقه	جنسیت	نوع مدرسه	تحصیلات	نوع استخدامی
	کرونا در مجله دراسات فی تعلیم اللغه العربیة و تعلمها دانشگاه شیراز به چاپ رسانده‌اند که نویسندگان به این نتیجه رسیدند که آموزش مجازی عربی به دلیل عدم جامعیت شبکه ادوبی کانکت از لحاظ فنی و نرم‌افزاری، فقر مالی برخی از دانشجویان، عدم راهبرد مؤثر در فرهنگ استفاده از فضای مجازی، خسارت زبان عربی از عدم کاربرد نامناسب جملات و واژه‌ها، افزایش بار مالی زیاد، ناموفق بوده است.				
	دوست علی (۱۳۹۹) در مقاله پژوهشی با عنوان چگونگی جذابیت بخشی و فعال‌سازی کلاس درس عربی اذعان داشت که امروزه از آموزش و یادگیری به‌عنوان یک فرآیند منظم یاد می‌شود که به‌موجب آن لازم است علاوه بر تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان، از شیوه‌های جذاب و فعال، تدریس مؤثر و کارآمد استفاده کرد.				
	شفایی و علیاری (۱۴۰۱) در مقاله پژوهشی با عنوان بررسی چالش‌ها و راه‌کارهای آموزش مجازی درس عربی در ایام کرونا بیان داشتند که امروزه بزرگ‌ترین مسئله‌ای که جهان را تهدید می‌کند شیوع و گسترش ویروس کووید ۱۹ (کرونا) است.				
	چراغی و همکاران (۱۳۸۵) در مقاله پژوهشی با عنوان بررسی علل کم‌علاقگی دانش‌آموزان دبیرستان به درس عربی از دیدگاه دبیران شهر شیراز بیان داشتند که ز هنگام ورود اسلام به ایران، زبان عربی همواره در کشورمان، محترم، موردتوجه و بهترین ابزار انتقال علم بوده است.				
	حرفی و منظری (۱۳۹۹) در مقاله پژوهشی با عنوان بررسی رابطه خلاقیت طراحی واحد یادگیری درس عربی با مهارت آفرینی دانشجویان در رشته آموزش زبان عربی دانشگاه فرهنگیان پردیس حضرت فاطمه زهرا (س) اهواز بیان داشتند که این پژوهش باهدف بررسی رابطه بین خلاقیت طراحی و تولید واحد یادگیری درس عربی با مهارت آفرینی دانشجویان دختر در آموزش زبان عربی در دانشگاه فرهنگیان پردیس حضرت فاطمه زهرا (س) اهواز در سال ۱۳۹۶ انجام گرفت.				
	رضایی راد و فلاح (۱۳۹۳) در مقاله پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش از طریق تلفن همراه بر انگیزه پیشرفت، خودپنداره و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در درس زبان عربی بیان داشتند که پژوهش حاضر باهدف اثربخشی یادگیری سیار بر انگیزه پیشرفت، خودپنداره و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در درس زبان عربی، با روش نیمه تجربی (طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل) صورت گرفته است.				
	رحمانی و جعفری (۱۳۹۹) در مقاله پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین هوش هیجانی و مهارت مکالمه‌ی عربی (نمونه‌ی مورد مطالعه: درس مکالمه‌ی ۱ و ۲ دانشجویان دانشگاه شیراز) بیان داشتند که در میان عوامل مختلفی که با فرآیند پیشرفت مکالمه عربی مرتبط هستند.				
	باوان‌وری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله پژوهشی با عنوان علل بی‌انگیزگی و ضعف دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه در درس عربی از دیدگاه معلمان ناحیه‌ی سه شهر قم بیان داشتند که درس عربی یکی از درس‌های اصلی رشته‌ی علوم انسانی و نیز از دروسی است که در سایر رشته‌های درسی مدارس ایران تدریس می‌شود.				

۱-۵. اهداف پژوهش

تحلیل و بررسی مشکلات پیش روی آموزش و یادگیری زبان عربی و بررسی علل کاهش روزافزون انگیزه دانش‌آموزان در یادگیری زبان عربی و ارائه‌ی راهکارهای مناسب برای جلب مشارکت دانش‌آموزان درزمینه‌ی آموزش زبان عربی.

جدول ۱: مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

مورد ^۵ شماره یک	۲۷	مرد	کم برخوردار	کارشناسی ارشد	دانشسرا
مورد شماره دو	۱۸	مرد	برخوردار	کارشناسی	تربیت معلم
مورد شماره سه	۲۸	مرد	کم برخوردار	کارشناسی	نهضت سوادآموزی
مورد شماره چهار	۲۴	زن	برخوردار	کارشناسی ارشد	تربیت معلم
مورد شماره پنج	۸	زن	کم برخوردار	کارشناسی ارشد	دانشگاه فرهنگیان
مورد شماره شش	۱۹	مرد	نیمه برخوردار	دانشجوی دکتری	تربیت معلم
مورد شماره هفت	۲۲	زن	کم برخوردار	کارشناسی	تربیت معلم
مورد شماره هشت	۲۶	زن	برخوردار	کارشناسی	نهضت سوادآموزی
مورد شماره نه	۲۹	زن	کم برخوردار	کارشناسی ارشد	دانشسرا
مورد شماره ۱۰	۱۱	مرد	نیمه برخوردار	کارشناسی	دانشگاه فرهنگیان
مورد شماره ۱۱	۱۹	مرد	کم برخوردار	کارشناسی ارشد	تربیت معلم
مورد شماره ۱۲	۲۷	زن	نیمه برخوردار	کارشناسی	دانشسرا
مورد شماره ۱۳	۲۵	زن	برخوردار	کارشناسی ارشد	تربیت معلم
مورد شماره ۱۴	۱۰	مرد	نیمه برخوردار	کارشناسی ارشد	دانشگاه فرهنگیان
مورد شماره ۱۵	۱۹	زن	کم برخوردار	دکتری تخصصی	تربیت معلم

۲. یافته‌های پژوهش

۱-۲. چرخش درس عربی به آموزش دینی

نشانه‌های این تغییر رویه را می‌توان با نگاه اول از عنوان کتاب درسی عربی فهمید که به «عربی زبان قرآن» تغییر یافته است. اهمیت تدریس درس دینی و الهیات بر کسی پوشیده نیست و سزاوار و شایسته است که بیشتر از آن چیزی که اکنون هست بدان اهتمام داده شود. اما آن چیزی که جای تأمل هست این است که با نگرستن در ابتدای کتب عربی، دانش‌آموزان و حتی مردم کمتر آگاه، این‌طور می‌اندیشند که در ایران فقط کتب دینی به زبان عربی نگاشته شده، غافل از اینکه اغلب کتب تاریخی و فلسفی و علمی در علوم پایه و پزشکی با این زبان توسط ایرانیان نگاشته شده و لازم است ایرانیان برای آگاهی کامل بر تاریخ خود و همچنین تئوری‌های علمی و فلسفی بر زبان عربی تسلط کافی داشته باشند. جای بسی تأمل است که مؤلفان کتاب عربی، زبان بیش از چهارصد میلیون نفر و زبان رسمی بیش از بیست کشور و پنجمین زبان زنده دنیا را فقط در متون دینی و

مقدس خلاصه کرده‌اند. زبانی که خود نماینده فرهنگ، تمدن، سنت، ادبیات و تاریخ چندین ملت و از جمله ملت و تاریخ ایران است. اقرار به این نکته که کتاب قرآن و متون دینی ما از نظر بلاغت و بیان و اعجاز با هیچ متونی قابل قیاس نبوده و نخواهد بود، بر هیچ کسی پوشیده نیست؛ اما به‌مانند این است که ما زبان فارسی را فقط در شاهنامه فردوسی یا گلستان و بوستان سعدی خلاصه کنیم و جنبه‌های دیگر زبان که شامل تاریخ، فرهنگ، ادبیات و ... است را نادیده بگیریم.

مدرس کتاب عربی در مدارس ایران بیشتر حس و حال یک معلم دینی را دارد تا اینکه مدرس یک زبان خارجه باشد. تمام مکالمات در عربی متوسطه‌ی اول در ذیل گفتگوهایی است که تماماً امورات دینی هستند و کمتر به مسائل روزمره یا ادبی و علمی می‌پردازد و بیشتر تمرین‌ها و متن درس‌ها هم که سایه مطالب دینی دارد. این امور در جای خود محترم هستند اما یادگیری زبان می‌طلبد بیشتر اموری را مدنظر و اهتمام قرار دهد که دانش‌آموزان روزانه با آن‌ها روبرو می‌شوند.

نقدی دیگر بر همین رویه از کتاب درسی وجود دارد و آن این است که این بخش در درجه اول شامل مبانی باور دینی از جمله خداباوری ایمان و انجام واجبات و در درجه بعد عمیق کردن این مفاهیم و پرورش آن‌ها می‌شود؛ که باید به شیوه‌ای جذاب و خواستنی و در رقابت با امواج بزرگ و خیره‌کننده لذت‌گرایی صرف سرگرم‌کننده جهان سرمایه‌داری و دنیای مدرن و ابزارهای دیداری، شنیداری و ارتباطی آن بتواند به شکل شایسته‌ای عمل کند؛ اما آنچه مؤلفان کتاب عربی عرضه کرده‌اند به‌جای جذابیت و رقابتی‌بودن، حجم سنگینی از آموزش عربی و بعد اتصال آن به باور دینی و در نهایت مجبور کردن دانش‌آموزان به خواندن آن با ابزار نمره درسی و نمره آزمون سراسری بوده است. مثل این است که ما برای یک بیمار که درکی از مزه و کیفیت غذا ندارد از ارزش زیاد یک ماده غذایی تعریف و بعد اضافه کنیم: اگر نخوری باید پس‌گردنی بخوری بیمار می‌ماند که این چه خیری است که باید با پس‌گردنی به وی خورانده شود. این رویه عملاً موجب ایجاد نوعی واکنش منفی و گریز می‌شود. دانش‌آموزی را که غرق در احساسات و احوالات رشد و جامعه‌پذیری است؛ چگونه می‌توان با استدلال و نصیحت قانع کرد که خواندن کتاب عربی پر از قواعد دشوار و استثنائات برایش خوب است؛ چراکه در فهم متون دینی وی را کمک خواهد کرد، این در حالی است که وی هنوز وارد حریم دینی و اعتقاد و انجام واجبات نشده (دانش‌آموزان پسر) یا اگر شده ضرورتاً نیازی به دانستن عربی احساس نمی‌کند؛ لذا تمام تلاش باید در افروختن شعله ایمان صحیح در وی باشد.

تمرکز بیهوده بر انواع زمان‌ها و ضمائر که عملاً دانش‌آموز آن‌ها را صرفاً برای کسب نمره امتحان و آزمون حفظ می‌کند، بی‌تردید هدف تدوین‌گران کتاب عربی را محقق نخواهد کرد. بلکه برعکس موجب زدگی دانش‌آموزان و از نظر روانی دوری بیشتر از مفاهیم معنوی و پیام دینی خواهد شد. کافی است نگاهی به بازار حاشیه‌ای زبان انگلیسی و عربی داشته باشیم و آمار بگیریم که چند درصد دانش‌آموزان برای جبران ضعف آموزش رسمی زبان، به‌صورت انتخابی عربی را انتخاب می‌کنند آن هم نه برای نمره درسی بلکه برای ارتقای معرفت دینی یا احساس نیاز به آن در زندگی شغلی و تحصیلی آینده نه صرفاً امتحان و ارزشیابی پایانی (مقیمی، ۱۳۹۶).

۲-۲. عدم خلاقیت و صلاحیت معلمان

قبل از انقلاب، یادگیری زبان عربی در مدارس به‌صورت کاملاً محدود انجام می‌شد؛ اما پس از انقلاب و با توجه به اصل شانزدهم قانون اساسی مدارس ملزم شدند که در تمامی پایه‌ها زبان عربی را تدریس کنند (منزوی زاده و همکاران، ۱۳۹۳). یادگیری این زبان همواره برای سیاستمداران حوزه‌های آموزشی و فرهنگی دغدغه بوده است. به این دلیل که ایران با کشورهای عربی همواره دارای مراودات اقتصادی و فرهنگی است. از این‌رو باید زبان عربی در کشور از پایه آموزش داده شود تا افراد بیشتری بتوانند در این موضوع مشارکت کنند.

طبق قانون، آموزش و پرورش موظف شد که عربی را در تمامی پایه‌ها آموزش دهد؛ اما اینکه چگونه آموزش داده شود و چه افرادی در این حوزه توانایی کامل انتقال مباحث به دانش‌آموزان را دارند هیچگاه مورد اهمیت نبود. به همین دلیل است که امروزه در سیستم آموزشی کشور یادگیری زبان عربی با چالش‌های بسیاری مواجه شده است. چرا معلمان عربی در مدارس همچنان به شیوه سنتی خود در تدریس اصرار دارند؟ مگر غیر این است که این شیوه هیچ‌گاه آن‌طور که باید جواب نداده است چرا سعی نمی‌شود همچون زبان انگلیسی معلمان عربی شیوه آموزشی خود را تغییر داده و محیط کلاس را برای دانش‌آموز جذاب‌تر کنند. آیا نمی‌توان ضمائر و لغات را به شیوه‌ای امروزی‌تر تدریس کرد؟ چرا معلمان عربی تمامی ظرفیت و وقت کلاس را صرف آموزش قواعد می‌کنند و در کلاس با دانش‌آموز گفتگوی عربی ندارند؟ تمامی این چراها را می‌توان به سیستم آموزشی کشور ابتدا نسبت داد که هیچ‌گاه سعی در تغییر نگرش کتب درسی نداشته است.

باید هدف از یادگیری این زبان برای دانش‌آموز تکلم و صحبت باشد نه تمرکز بر روی قواعد و ساختار یک زبان. وقتی کتاب‌های عربی در سیستم آموزشی این‌گونه هستند چه انتظاری می‌توان از معلمان داشت. سؤال دیگری که مطرح است این است که چرا شیوه تدریس معلمان عربی توسط آموزش و پرورش به‌روز نمی‌شود؟ نمی‌توان با برگزاری دوره‌های آموزشی کشوری برای معلمان شیوه تدریس را نوین کرد؟ امروزه با در دسترس بودن اینترنت و فضای مجازی همه افراد می‌توانند حتی به‌طور مستقل شیوه آموزشی نوینی را برای خود در تدریس انتخاب کنند. شیوه‌های قدیمی برای دانش‌آموزان امروزی جوابگو نیست. زبان‌آموزان، امروزی انتظار بازی، تصویرهای رنگارنگ و خلاقیت را از معلمان دارند.

نقد دیگری که بر مدرسان عربی در مدارس وجود دارد این است که متأسفانه معلمان به مهارت‌های زبان عربی مسلط نیستند و نمی‌توانند این مهارت‌ها را به دانش‌آموزان آموزش دهند و مهارت‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای آموزش زبان عرب را همچون آشنایی با روش‌های تدریس زبان دوم خارجی و فرهنگ عرب‌زبانان ندارند؛ نمی‌توان انتظار داشت در شرایطی که معلمان زبان عربی به مهارت‌های زبانی مسلط نیستند و درک صحیح و جامعی از روش‌های تدریس زبان ندارند و هرگز از زبان عربی در موقعیت عملی استفاده نکرده‌اند و قادر به تدریس مهارت‌های زبانی نیستند، به نتایج قابل قبولی در زمینه آموزش زبان عربی رسید.

۲-۳. خوانش تک ساحتی قواعد محوری

چالش دیگری که در آموزش زبان عربی مطرح است استفاده از قواعد در تمامی درس‌ها و پایه‌های آموزشی در سطحی کلان است. شما وقتی به‌عنوان یک دانش‌آموز کتاب عربی را باز می‌کنید چیزی جز قواعد در ابتدای هر درس نمی‌بینید. قواعد سخت‌ترین قسمت آموزش هر زبان می‌تواند باشد و وقتی زیادی به آن پرداخته شود، باعث می‌شود زبان‌آموز از یادگیری زده شود. اکثر معلمان با حجم کثیری از دانش‌آموز مواجه هستند که از یادگیری زبان عربی لذت نمی‌برند و معمولاً نمرات خوبی در این درس کسب نمی‌کنند. سیستم آموزشی با تولید و نشر کتب عربی به دانش‌آموز تبیین می‌کند که قواعد و گرامر در صدر هستند.

منتقدین بسیاری همواره بوده‌اند و هستند که به نوع نگارش کتب اعتراض داشته‌اند. اگر نظام آموزشی متخصصان عربی را دور هم جمع کند و تصمیم به اتخاذ شیوه مدرن برای یادگیری شود آن وقت است که نتیجه خوبی خواهیم دید؛ بنابراین، یادگیری قواعد و ساختار در هر زبانی از سخت‌ترین ارکان یادگیری آن زبان است و نباید از شیوه‌های پیچیده برای تدریس آن استفاده کرد.

۲-۴. چالش‌های برنامه درسی عربی

افزایش سطح انتظارات سازمان‌ها و ارگان‌های متفاوت از تعلیم و تربیت و نقش‌آفرینی آن در حوزه‌های مختلف، نظام آموزشی را با محدودیت‌هایی از جمله محدودیت زمان مواجه کرده است (جعفری ثانی، ۱۳۸۶). باینکه زمان‌بندی هفتگی تدریس ثابت مانده است ولی درخواست برای تدریس دروس و مهارت‌های جدید نظیر مهارت‌های شهروندی حقوق شهروندی، سلامت مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی نظام تعلیم و تربیت را با تنگنانهایی مواجه کرده است.

یکی از دلایل ناقص ماندن چرخه آموزش زبان عربی در نظام آموزش و پرورش ما این است که ساعت‌هایی که برای آموزش عربی در مدارس در نظر گرفته می‌شود، بسیار اندک و حدود یک جلسه یک و نیم ساعت در هفته است؛ این در حالی است که به گفته کارشناسان شرایط غیراستاندارد آموزش هم مشکلات ناشی از این کمبود وقت را تشدید می‌کند؛ و دبیر نمی‌تواند با ساعت کم تدریس هفتگی که گاهی با تعطیلات نیز همراه می‌شود، تقویم سالانه درسی را بدون تعجیل اجرایی کند. این که معلم چه مقدار از این زمان کم را صرف حضور و غیاب دانش‌آموز آموزش دوره کردن ارزشیابی مسائل اخلاقی و تربیتی و... کند، جای تفکر دارد. بنابراین هرچند که با توجه به دروس موضوعی گوناگون و نقش متکثرانه آموزش و پرورش، زمان برنامه درسی اندک است، لاجرم با توجه به اهداف درس عربی و حجم آن در مقطع متوسطه فارغ از پایه تحصیلی نیازمند تأمل و بازنگری است.

۲-۵. کاستی ابزارهای دیداری - شنیداری

با استفاده از وسایل و امکانات آموزشی گفته‌ها و مطالب درسی برای دانش‌آموزان عینی‌تر و ملموس‌تر می‌شود. حتی گاهی اتفاق می‌افتد که آن‌ها در هنگام مشاهده و کار با وسایل نکاتی ظریف را کشف می‌کنند که برای همیشه در ذهنشان باقی می‌ماند. لذا هراندازه که آن‌ها از حواس خود بیشتر بهره بگیرند، استعداد و خلاقیتشان بیشتر شکوفا شده و ذهنشان بیشتر فعال می‌شود و معلم نیز از کار خود نتیجه بهتری می‌گیرد. یادگیرندگان همه‌چیز را با استفاده از پنج حس خود یاد می‌گیرند یعنی از طریق آنچه می‌بینند و می‌شنوند. وقتی بیش از یک حس دخیل باشد، فرصت‌های یادگیری افزایش می‌یابند. زبان عربی به‌مانند هر زبان خارجی دیگری برای تقویت مهارت‌های چهارگانه زبانی یعنی خواندن گوش کردن نوشتن و سخن گفتن نیازمند کارگاه‌های سمعی و بصری است؛ اما متأسفانه تقریباً در هیچ مدرسه‌ای چنین امکاناتی وجود ندارد. نظام آموزشی کشور ما بسیار بر محتوای کتاب درسی به‌عنوان تنها ابزار رسیدن به اهداف آموزشی تکیه دارد، درحالی‌که کتاب درسی باید به‌عنوان جزئی از یک بسته آموزشی در بردارنده فعالیت‌های یاددهی یادگیری، منابع آموزشی گوناگون، آزمایشگاه و کارگاه و مانند آن باشد. در آموزش زبان غیر مادری استفاده از لابراتوار زبان و وسایل کمک‌آموزشی همچون چند رسانه ضروری است. ذکر این نکته خالی از لطف نیست که متأسفانه کتاب درسی عربی به‌گونه‌ای توسط مؤلفان نوشته شده که دبیران و دانش‌آموزان نیازی به استفاده از وسایل کمک‌آموزشی دیداری - شنیداری نمی‌کنند؛ زیرا اساساً بخش مرتبط با شنیدن یا خواندن یا صحبت کردن در این کتاب‌ها تعبیه نشده؛ بلکه تمرکز اصلی بر ترجمه، واژگان، ترجمه متن درس و فهم قواعد مربوطه است.

۲-۶. عدم سنخیت ارزشیابی با اهداف کتاب

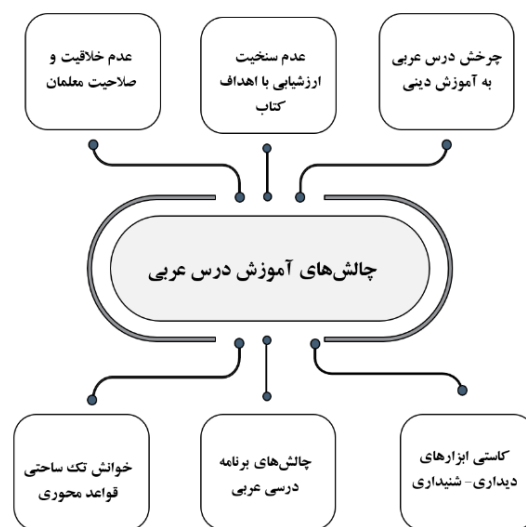
ارزشیابی عملکرد از مهم‌ترین ارکان هر سازمانی بوده و سازمان‌های آموزشی نیز از این امر مستثنی نیستند. طبق برنامه درسی ملی، هدف از آموزش زبان عربی آشنایی با زبان عربی خصوصاً مهارت‌های چهارگانه‌ی زبانی به‌مانند ابزارهایی در خدمت درک بهتر معنای آیات، قران متون دینی و تقویت زبان فارسی در نظر گرفته شده است؛ بنابراین روشن است که روش ارزشیابی از

درس عربی نیز باید متناسب با مهارت‌های چهارگانه باشد و بتواند آن‌ها را بسنجد؛ اما آنچه در خصوص ارزشیابی درس عربی در حال انجام است رویه‌ای خلاف وضعیت مطلوب است. ارزشیابی پایان ترم بیست نمره و به صورت کتبی انجام می‌گیرد و مبنای تصمیم‌گیری در دستیابی فرد به اهداف آموزشی می‌شود و سؤالات ارزشیابی به قواعد و تجزیه و تحلیل تأکید دارد نه به مکالمه و در یک کلام قواعد محوری است، لذا ابزار ارزشیابی روایی و پایایی لازم را ندارد. مسئله مهم در رابطه با انگیزه یادگیری نوع سؤالات امتحانی است. از آنجایی که غالباً سؤالات امتحانی کاملاً مثل سؤالات کتاب است، دانش‌آموز مطالب کتاب را عیناً و بدون یادگیری به خاطر سپرده و حتی نمره بالا هم کسب می‌کند لذا برای یادگیری مطالب کتاب اقدامی نمی‌کند در صورتی که اگر نوع سؤالات کتاب به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز را به فراگیری علاقه‌مند و مشتاق ابتکار عمل نماید از این یادگیری هم احساس لذت می‌کند و هم در درس پیشرفت می‌نماید.

۲-۷. عدم به‌روزرسانی و انتقال تجربیات

یکی از روش‌های توانمندسازی معلمان برگزاری دوره‌های بازآموزی در حین خدمت است تا آن‌ها را با روش‌های نوین آشنا کند؛ بی‌توجهی به آموزش‌های ضمن خدمت برای به‌روزرسانی و توانمندسازی معلمان در نهایت منجر به حضور معلمانی در کلاس درس می‌شود که نه اطلاعاتی به‌روز دارند و نه مهارت‌هایی قابل‌اعتنا، درحالی‌که معلم توانمند می‌تواند جریان آموزش را کیفی و در نهایت نسلی را تربیت کند که برای کشور منشأ اثر باشد.

نتایج پژوهشی درباره دوره‌های ضمن خدمت معلمان تأکید دارد اکثر آموزش‌های ضمن خدمت در دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده کاملاً مؤثر و کارآمد نبوده است کمترین دلیل این مسئله عدم همخوانی محتوای آموزشی دوره‌ها با نیازهای معلمان است. اگر باور مسئولان آموزش و پرورش به این است که معلم عنصر اصلی در جریان دستیابی به تعلیم و تربیت باکیفیت و تحقق اهداف و برنامه‌های ترسیم‌شده از سوی فرادستان است پس باید رگه‌هایی از تلاش برای حمایت از آن‌ها و برنامه‌ریزی برای توانمندسازی و آموزش مهارت‌های تخصصی مشاهده شود. بنا بر آنچه معلمان می‌گویند دوره‌های آموزش ضمن خدمت هم کم‌رنگ و هم از مسیر اصلی خود خارج شده است و اغلب دوره‌ها با محتواهایی بدون توجه به نیازهای واقعی معلمان در کلاس درس برگزار می‌شود. از سوی دیگر تکرار مکرر آزمون‌های ضمن خدمت غیرتخصصی و یکنواخت این نوع آزمون‌ها را از محتوا و هدف اصلی خود تهی کرده و به آزمون‌های فرمایشی و بی‌خاصیت تبدیل می‌کند.

شکل ۱: مضامین چالش‌های درس عربی

۳- نتیجه‌گیری

آموزش زبان عربی در ایران با مشکلات عدیده‌ای روبرو است که این امر مستلزم ایجاد تغییر در برخی از سیاست‌های آموزشی موجود است. درس عربی یکی از دروس رسمی در نظام آموزش و پرورش کشور است که از سال اول متوسطه در نظام درسی دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و تا پایان دوره متوسطه دوم ادامه دارد؛ اما همیشه این سؤال پیش روی تمام افراد جامعه به‌ویژه اهالی آموزش و پرورش قرار دارد که چرا باوجود حدود شش سال آموزش مستمر، نتیجه‌ای که لازم است به دست نمی‌آید؛ به‌گونه‌ای که علی‌رغم صرف وقت و هزینه از سوی آموزش و پرورش برای به‌کارگیری دبیران این رشته نه‌تنها دانش‌آموزان با پایان یافتن دوره متوسطه، خود توان مکالمه را ندارند، بلکه از درک مفهوم یک متن ساده یا مکالمه در حد احوال‌پرسی ساده نیز ناتوان هستند. هر از چند گاهی نیز اظهاراتی از سوی مسئولان وزارت آموزش و پرورش در خصوص راه‌های بهبود آموزش زبان عربی و تغییر محتوای آموزشی این درس مطرح می‌شود که به نظر می‌رسد تا تبدیل شدن به عمل و واقعیت فاصله قابل توجهی دارد. طبق اهداف کتاب درسی هدف آموزش عربی در آموزش و پرورش فهم متن به‌ویژه قرآن و نیز متون دینی و مقدس و متون ادب فارسی آمیخته به عربی است؛ نه مکالمه که بر اساس آن آموزش و یادگیری باید به‌گونه‌ای باشد که افراد در تخصص‌های گوناگون و در هنگام ورود به دانشگاه توان مراجعه به منابع دیگر و ترجمه آن‌ها را داشته باشند. به‌رغم تأکید هدف این وزارتخانه برای دستیابی دانش‌آموزان به توان ترجمه متون عربی، اما به نظر می‌رسد که همین هدف نیز با وضعیت کنونی آموزش زبان در مدارس کشورمان دور از دسترس باشد. کتاب‌های درسی زبان عربی در حال حاضر شامل تعداد اندکی مکالمه آن هم به‌صورت ناقص است اما به‌جای آن در آموزش و پرورش ما به آموزش قواعد بسیار اهمیت می‌دهند، به‌گونه‌ای که بیشتر سؤالات امتحانی حتی در آزمون‌های سراسری نیز مربوط به قواعد زبان است، نه درک مطلب و مکالمه.

مؤلفان کتاب عربی باید این نکته را مدنظر خود قرار دهند که چرا یادگیری این درس برای شاگردان ایرانی سخت به نظر می‌رسد و اغلب دانش‌آموزان از فراگیری درس عربی گریزان و خسته‌اند. باید در اولین فرصت کتاب‌های عربی بهتری را با محتوای جذاب و قواعد صرف و نحو مختصر و مفید تألیف کرد و سپس با فراهم کردن شرایط و امکانات کمک‌آموزشی از معلمان خواست که با تقویت انگیزه‌های یادگیری در دانش‌آموزان و با استفاده از روش‌های فعال تدریس دانش‌آموزان را به هدف غایی یعنی درک و فهم متون و مکالمه نزدیک‌تر نمایند.

منابع

- ابراهیم پور، حامد. (۱۳۹۲) تأثیرپذیری عملکرد وظیفه‌ای از اخلاق کاری پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۶(۱۹)، ۳۱-۳۳.
- ابراهیمی، زهرا. الهام، سارا. (۱۳۸۶). پنج حوزه مطرح در فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأثیر آن بر فرایند یاددهی-یادگیری. **مجموعه مقالات دومین همایش فناوری آموزشی رویکرد نوین در نظام‌های آموزشی**؛ تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۳۱-۳۳.
- اجتهادی، محمد. قورچیان ناهید، میرزایی نیره (۱۳۹۶) ساخت‌گرایی و ارتباط‌گرایی در آموزش الکترونیکی. **فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی** (۴۷) (پیاپی ۲۸) ۵-۲۹.
- احمدی عراقی، احمد (۱۳۹۰). بررسی میزان گرایش دبیران متوسطه شهر بیجار به رویکرد سازنده‌گرایی در آموزش. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی دانشگاه پیام نور همدان
- اسماعیلی محمد و صیدزاده، علی (۱۳۹۶). تأثیر رضایت شغلی بر عملکرد با نقش میانجی وفاداری سازمانی مطالعات مدیریت ح بهبود و تحول، ۲۵(۸۳)، ۵۱-۶۸.
- اسماعیلی، سجاد و محمدی رکعتی، دانش. (۱۴۰۱). پدیدارشناسی چالش‌های شکل‌گیری محیط یادگیری مکالمه عربی از نگاه دانشجویان. **جستارهای زبانی**، ۱۱۳ (پیاپی ۶۷)، ۲۶۱-۲۹۸.
- بارخدا، زینب (۱۳۹۶). بررسی میزان تطابق فعالیت‌ها و روش‌های تدریس در دوره‌های یادگیری الکترونیکی با نظریه‌های یادگیری تدریس پژوهی، ۵(۴)، ۱۷-۳۱.
- بازرگان، علی (۱۳۸۸). پژوهش‌های یادگیری الکترونیکی در: ایران چالش‌ها و چشم‌اندازها. **کنفرانس بین‌المللی یادگیری الکترونیک**
- باوان پوری، مسعود، فاطمه سلطانباجی اکبری و صادق صیادی، (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی علل ضعف دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات عربی در درس صرف؛ مطالعه‌ی موردی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان. **پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب**، ۳(۳)، ۱۵۷-۱۷۲.
- باوان پوری، مسعود، موحذزاده، فاطمه و سلطانباجی اکبری، فاطمه. (۱۴۰۱). علل بی‌انگیزگی و ضعف دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه در درس عربی از دیدگاه معلمان ناحیه‌ی سه شهر قم. **پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب**، ۴(۵)، ۶۲-۸۷.
- جعفری ثانی، حسین. (۱۳۸۶). مطالعه تأثیر به‌کارگیری یک الگوی تدریس ترکیب شده از الگوهای نوین تدریس بر یادگیری یک مبحث مشترک در دروس زبان فارسی، عربی و انگلیسی، پایه دوم راهنمایی. **مطالعات تربیتی و روان‌شناسی**، ۸(۱)، ۱۱۵-۱۳۶.
- حیدری، فریبا و کریمی، هنگامه. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین رسانه آموزشی و یادگیری دانش‌آموزان در درس عربی متوسطه. **کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی**.
- خشنود، هوشنگ، بختیارپور، سعید، پاشا، رضا و باوی، ساسان. (۱۳۹۹). مقایسه اثربخشی کلاس درس معکوس و کلاس درس مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان. **اندیشه‌های نوین تربیتی**، ۱۶(۲)، ۱۹۵-۲۲۴.

- رضایی راد، مجتبی و فلاح، ابراهیم. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش از طریق تلفن همراه بر انگیزه پیشرفت، خودپنداره و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در درس زبان عربی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی)، ۱۱(۱۶) (پیاپی ۴۳)، ۱-۱۳.
- سعیدی، زهرا و عبدی لیفکوئی، عاطفه. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای شاخص‌های سند تحول بنیادین در کتب درسی (بررسی موردی درس پنجم کتاب عربی پایه نهم). پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۲(۲)، ۲۲۹-۲۵۸.
- شعبانی، حسن. (۱۳۹۵). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت.
- شفایی، مهدی و علیاری، ناصر. (۱۴۰۱). بررسی چالش‌ها و راه‌کارهای آموزش مجازی درس عربی در ایام کرونا. پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۴(۲)، ۲۳-۳۶.
- عربی، سیده‌ادی، رضایی، محمدجواد و موحدی بکنظر، مهدی. (۱۳۹۲). عنوان فارسی: نظریه «اخلاق هنجاری» و دلالت‌های آن در سیاست‌گذاری اقتصادی؛ درس‌هایی برای اقتصاد اسلامی (عنوان عربی: الدلالات النظرية للأخلاق المعيارية في التخطيط الاقتصادي؛ دروس للاقتصاد الإسلامي). معرفت اقتصاد اسلامی، ۴(۲) (پیاپی ۸)، ۲۹-۵۰.
- فاطمی دوست، علی. (۱۳۹۹). چگونگی جذابیت بخشی و فعال‌سازی کلاس درس عربی. پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۲(۲)، ۱۸۳-۲۰۲.
- فروهی، ناصر و خدایی، مهناز. (۱۳۹۲). عنوان فارسی: مسئله شر در مکتب ابن عربی (عنوان عربی: قضية الشر فی مدرسه ابن عربی). اندیشه نوین دینی، ۹(۳۳)، ۶۷-۸۰.
- فضل، حسن. (۱۴۰۰). روش‌ها و راهبردها برای تدریس و تفهیم بهتر و بیشتر زبان عربی به فراگیران. پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۳(۳)، ۴۱-۶۶.
- کاوسی، سبحان، نوبهار، علی. (۱۴۰۱). استقصاء العوامل المؤثرة في جودة التعليم الافتراضي في مجال اللغة العربية و آدابها في فترة كورونا، دراسات في تعليم اللغة العربية و تعلمها، السنة السادسة، عدد ۱۲، ۲۶۷-۲۹۰.
- متقی زاده، عیسی، روشنفکر، کبری و اسماعیلی، سجاد. (۱۳۹۳). نقد و بررسی سرفصل درس متون نظم و نثر رشته زبان و ادبیات عربی در مقطع کارشناسی و ضرورت بازنگری در آن. پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۱۴(۴)، ۹۳-۱۰۸.
- محمدی رکعتی، دانش، نظری، یوسف، نوبهار، علی و شجاعی، زینب. (۱۴۰۱). بررسی نگرش دانش‌آموزان شهر کرمان در پایه دوازدهم رشته‌های علوم انسانی، علوم تجربی و ریاضی به درس عربی. پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۲(۸)، ۱۵۷-۱۷۴.
- مقیمی، حمید (۲۸/۰۴/۱۳۹۶)، چالش درس عربی در مدارس.
- <http://old.alef.ir/vdcdos/493541y.html?2a6,2nk.ofyt>
- منصوری جمشیدی، فتانه، امید، حکیمه، مینایی، اسرا و پریزاده، فاطمه. (۱۳۹۷). تأثیر سه رویکرد ساختگرا، شناخت‌گرا و رفتارگرا بر آموزش زبان عربی. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.

- موسی رضانی، سونیا. (۱۳۹۰). تأثیر استفاده از روش آموزش چندرسانه‌ای و سخنرانی بر انگیزش پیشرفت تحصیلی (انگیزش درونی و بیرونی) درس عربی (۳) دانش‌آموزان مراکز آموزش از راه دور تهران. *روانشناسی تربیتی (روانشناسی و علوم تربیتی)*، ۷(۲۱)، ۱۱۹-۱۴۴.
- یعقوبی، محمد و عبدی، احمد. (۱۴۰۱). چالش‌های آموزش زبان عربی در مدارس ایران. *پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*، ۴(۲)، ۱۸۹-۱۹۹.
- Almutairi, D. O. (۲۰۱۶). The mediating effects of organizational commitment on the relationship between transformational leadership style and job performance. *International Journal of Business and Management*, ۱۱(۱), ۲۳۱.
- Andriani, S., Kesumawati, N., & Kristiawan, M. (۲۰۱۸). The influence of the transformational leadership and work motivation on teachers performance. *International Journal of Scientific & Technology Research*, ۷(۷), ۱۹-۲۹.
- Arshad Ali Bhat (۲۰۱۶). Occupational stress among school teachers of Kashmir with respect to their age. *International journal of science and research*.
- Ather Khan, Tahir Khan, Atif Khalil and Imran Khan (۲۰۱۶). Exploring relationship of time management with teacher's performance. *Bulletin of education and research*, Vol. ۳۸, (۲).
- Attride-Stirling, J. (۲۰۰۱). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative research*, ۱(۳), ۳۸۵-۴۰۵.
- Bangert, A. W. (۲۰۰۸). The development and validation of the student evaluation of online teaching effectiveness. *Computers in the Schools*, ۲۵(۱-۲), ۲۵-۴۷.